

SÖZÜN UCALIĞINDA

Söhbət İsa İsmayilzadənin şəxsiyyətindən və yaradıcılığından gedir

Neçə adama göstərdim. Pəncərəni açdım, lap əlimi uzatdım, dedim: - Baxın bu ağ yağışa, görün necə yağışdı. Qıpqırmızı günün içində. Özü də necə şiravan yağır - ağappaq. Gözünü bir azca qıyıb baxsan, yağış yox, elə bil ki, qar görəsən. Hamı baxdı - mənəm yanımda olanların hamısı. Hərə bir söz dedi. Biri dedi "çobanaldadan", o birisi "tülkütoyu", bir başqası "yazdı, yazda elə belə yağış yağar" - dedi.

Bilmirəm, bəlkə də, bu gün beynimdə İsa İsmayilzadə adı dolaşırdı. İsa İsmayilzadənin şeirlərini zikr eləyirdim. Bəlkə də, elə İsa İsmayilzadə ilə Vaqif İbrahim obrazının çox qərribə bir kədər gətirən ovqatında azıb qalmışdım, - deyə bilmərəm. Pəncərəni açıb o ağ yağışın damcıları altında xəyalımdan keçən üç-dörd kəlmənin həqiqətinə "Quran" ayəsi kimi inandım. Bu ağ yağış - bu yaz yağışı lap İsa İsmayilzadənin şeirlərinə oxşayırdı.

Taleyin qərribə işləkləri var. İsanın ata-anası deyirmiş ki, o, qorabışıren ayda doğulub. Amma özü pasportunu rəsmi şəkildə inkar etməyib. Sözə tapınıb, sözün kərəmətinə sığınıb, ordan qayıdıb üzü bəri deyir ki, mən qorabışıren ayda doğulmuşam. Yəqin ki, heç kəs o qorabışıren ayın günü ilə, saati ilə hesablaşmayacaq. Amma ağ yağış yağdıran yaz gününün - Novruzun qədəmini kəsən altıca günün - bir həftədən də azca günün səsində, sorağında olacaq.

Mən elə bilirdim ki, dünyanın pak adamları yaddan tez çıxır. Gözdən-könüldən uzaq düşən kimi unudulur. Amma belə deyilməmiş. Günlərin bir günü günortadan bir az keçmiş bir zəng gəldi. Bu, "Vahid" poeziya evindən Həsən Həsənovun zəngi idi: "Birdən yadıңызdan çıxar, aa... Bu həftə İsa İsmayilzadənin təkəcə xətirə günü deyil, həm də yubiley yaşdır". Bu sözlər böyük mükafat idi. İsa İsmayilzadənin bütün arzularını yaşaya bilən nəsilərinin, İsa İsmayilzadə duyğularının bar-bəhərini gören dostlarının nə düşündüyünü deyə bilmərəm. Amma bir şair taleyinin bəxtəvərliyini iddia edərem. "Vahid" poeziya evindən elə bu günün ovqatına qatılmaq üçün, elə bu günlərdə çap olunmuş bir kitabın - adı altında fələyin çəngində çırpınan bir şair ürəyi görürəm. Amma bu cəng-cidaldə olan şair taleyinin çox yuxarılarda - bizdən lap yuxarıda səsi var. Onun sözü Tanrı dərğahındadır.

Allahdan olan kimi özü danışan, sözü danışan şairin sonuncu kitabında - özündən sonrakı kitabında "Yağış gölməçəsi" nə düşdüm:

***Damcılar göylərdən əlini üzdü,
Buludlar özünə boylanmaq üçün.
Bulanlıq güzgütək gölməçələri,
torpağa düzdü.***

***Yağdı tala-tala, gölməçə yağdı,
Göylərin dəlisov ilhamı yağdı,
Sərçələrin soyuq "hamamı" yağdı.
Yağış gölməçəsi buludla doldu,
Güneşlə, payızla, sükutla doldu.***

Elə bugünkü hava idi. Bugünkü yağış idi. Bu günün ruhumuza gətirdiyi yeni nəfəs idi. Necə də bir-birinə bənzəyirdi. İsa İsmayilzadə şeiri və yaz yağışı.

Kim nə deyir-desin, İsa İsmayilzadə ölmədi. İsa İsmayilzadə sözü yaz yağışı kimi fəsil-fəsil təzədən gələn illədi.

İstər tale də, istərsə də təbiətdə zamanın parçası olan hər ilin özü bir xalıda. Hər il təzələndikcə o xalıda İsa İsmayilzadə ilməsi görünəcək. Çünki onun ancaq özünə xas, özünə bəlli rəngi var, görünüşü var.

İsa İsmayilzadənin söykəndiyi söz ağacı hər yaz açdığı çiçəklərlə, gətirdiyi bar-bəhərlə onun ürək döyüntülərini, onun adını, ünvanını bizə qaytaracaq: "Gözləyin, dünyaya qayıtmamış var".

Deyəsən, şənbə günü idi. Vacib bir sənəddən ötrü iş gününə olmasa da redaksiyaya gəlmişdim. Sənədi tapmadım. Tez də ruhdan düşdüm, axtarmaqdan əl çəkdim. Başqa vaxt səbrlə otura bilmədiyim stolumun arxasında lal-dinməz qalmışdım. İçimdə bir boşluq vardı. Elə bil ki, dünyanın bütün sözləri başımdan uçub getmişdi. Az qala vahimələndirdim. Həmin anlarda kimsə məndən yapışb beş kəlmə sözü dalbadal deməyi istəseydi də deyə biləzdim. Tamam bədbin bir əhvalım vardı. Bayırda külək tozu-torpağı hara gəldi çırpırdı. Deyəsən elə bu külək həmin o toz-torpağı mənim acığıma sovrurdu. Elə bil hədə-qorxu gəlirdi ki, hünərin varsa bayıra çıx. Gör səni necə bürüb-büküb göyə qaldırıram. Ordan da hara gəldi aparıram; özüm bilərəm. Bu azmış kimi, qapının da arasından süzüb içəri dolur, pəncərənin boşluqlarından viyılı ilə təzədən çölə çıxırdı.

Əlim yerdən - göydən üzülmüşdü. Əlacsızlıq (nəyi axtardığımı özüm bilərəm) girdabında daxili səssizlik içində çabalayırdım. Bəlkə də nə qədər vaxt keçmişdi.

Qəflətən telefon zəng çaldı. Heç vaxt eşitmədiyim, ancaq çox doğma bir səs məni fikirdən, xəyaldan ayırdı. Ən yaxın doğmalarımın adları xəyalımda biziylə bir-birini əvəz elədi.

- Əli Rza müəllim, sizsiniz?

- Bəli, eşidirəm.

- Bəlkə də xəbəriniz var, İsa İsmayilzadənin bu günlərdə ad gününə olacaq. Həm də ələ yubiley yaşıdır. Mümkün olsa, qəzetinizdə bir balaca qeyd də onu xatırlayasınız.

- Bağışlayın, xanım, siz kimsiniz?

- Mən İsa İsmayilzadənin övladlarının anasıyam.

- Adınız...

- Ələviyyə xanımdır.

- Xahiş eləyirəm, mümkünsə sonuncu kitabını, bir də fotoşəklini gətirin.

- Nə vaxt?

- Elə indi, bu günlərdə - həftənin birinci gününü.

Heç özüm də bilmədim ki, həmin o girdabdən, o düşdüyüm təlatümdən necə çıxdım. O doğma səs çox uzaqlarda qalmış, işğal elçatmazlığından mənə boylanan kəndimizin adamı idi mənimlə danışan. Və elə burdaca bir qənaət yarandı məndə. Səs özünü də doğmalıqdı. Səs qohumluğun, yaxınlığın mənəvi, ruhu əzizliyinin ünvanıdır.

Xanımın "yaxşı, sağ olun" sözlərinə sonra telefonun dəstəyi xeyli əlimdə qaldı. Axır ki, müsahibin çoxdan gətirdiyi bəlirən kəşik səslər mənə çatdı və dəstəyi yerinə qoydum. Xəyalım İsa İsmayilzadənin yanında idi.

...70-ci illərin əvvəllərində Bayılda neftçilərin bir sarayı vardı. İsa İsmayilzadə orda dərnək aparırdı. Tələbəlik dostum Raset onun dərnəyində oxuduğu şeirləri bir də təzədən bizim üçün oxuyurdu. Mənim misralara

verdiyim şərhləri dinləyir və çox vaxt da etiraz eləməirdi. Axır bir gün mənə dedi ki, gəl bizimlə birlikdə İsa İsmayilzadənin dərnəyinə gedək. Növbəti məşğələ günü mən də onunla birlikdə neftçilərin Bayılda sarayında idim. Hamı ilə səmimi görüşdü İsa müəllim. Mənə şəitə əlimi buraxmadı. Xeyli gözlerimə baxdı. Raset tez dilləndi:

- Birinci dəfədir gəlir, özü də bizim şeirlərimizi təhqid eləməyə gəlib.

- Lap yaxşı.

Gənclərdən kimsə bir şeir oxudu. İsa müəllim birinci mənə baxdı. Mən də o saat elə yermədən cavab verdim:

- Mən heç nə görmədim.

Gəncər gülüşdü.

- Necə yeni, heç nə görmədim, - yerdən səslər gəldi.

Heç o bir-cü cümlədən sonra nə deyəcəyimi də bilmirdim. Üstəlik də gülüşlər məni lap divara qışnadı. Ürəyimdə Raseti də söydüm, özümü də. Bir-cü anın içində tər dabanımdan süzülüb getdi. Hiss eləyirdim ki, üz-gözüm itləşib. Cavanlar atmacalardan sonra öz aralarında söhbətə keçdilər. Elə bir-cü bu kəlmədən yaranmış mübahisəni qızıqırdılar. Biri deyirdi, gərəkdir şeiri hiss edəsən; o birisi deyirdi, gərəkdir duyasan.

Təhqid üçün təhqid edən özünü şair olmalıdır. - Bir başqası deyirdi.

Atmacalar çox kəskin idi. Amma birdən məni müdafiə üçün Raseti üz tutdu İsa İsmayilzadə.

- Bu yaxşı oğlandır, çox yaxşı eləyib bələdçi olubsan. O, çox doğru dedi.

Mən eşitdiklərimə inanmadım. Az qala yenə də elə bildim ki, o da ətrafındakı mənimlə həmyaş olan, ancaq özlərini çox təcrübəli və bişmiş hesab edən şairlərə, yazıçılara qoşulub mənə istəxax edir. Ancaq hamı səsinə kəsdı. Zahirən heç bizdən o qədər də seçilməyən, səsi də bizim kimi elə gənc olan İsa İsmayilzadə sözünə davam elədi: - Əli çox doğru deyir. Siz nəyə etiraz etməyirsiniz?

Dedim ki, poetik parçadan sonra dinləyən nəyisə görməlidir. Obraz onun gözələrinin qaбаğında canlanmalıdır. Müəllif yazdığı şeirdə bu obrazı yarada bilməyib. Baxmayaraq ki, ölçü-biçiyi hamısı yerindədir.

Bayaqdan ayaq üstə qalmışdım. İsa müəllim: sağ ol, əyləş. Ancaq çalış ki, dediyin fikri sübut edəsən. Sən də nəyisə göstərəsən, - dedi.

Elə bil ki, bilet çəkib imtahan verirdim. Müəllim də bir "kafi" qiymətlə məni razılığa dəvət edirdi. Və hiss edirdim ki, canımda tərər olsa, "kafi" ilə razılışmayıb "yaxşı"ya da əl uzadaram. Bu, mənə bir məmnunluq yaratdı.

Əyləşdim, oğrun-oğrun ətrafdakılara baxdım. Deyəsən, Raset də məmnun qalmışdı. Sonra da bir hekayə oxundu. Həmin hekayədə Ə.Əylislinin "Kür qırağının meşələri" povestinin təsirini gördüm. Hekayənin qəhrəmanı Qulu (müəllifin adı yadımda qalmasa da obrazın adı indiyədək yadım-ıdadır) eynilə Qədirin təkranı idi; məkan, zaman, yaş fərqləri olsa da. Sanki Qədir real həyatı obrazı idi, Qulu onun prototipi. Hekayənin müəllifi öz yazısını oxuduqdan sonra müzakirə yenə qızıqırdı. Hamı hekayəni təriflədi. İsa müəllim bir-bir hamını dinləyəndən sonra yenə mənə üzünü tutdu. Mən bu dəfə də özümü toplayıb fikrimi izah etmək üçün ayağa qaldım: - Qədirdən o yana keçməyib. Hekayə müəllifinin yanında əyləşmiş gənc tez dilləndi:

- Nə Qədir, hansı Qədir?

- "Kür qırağının meşələri"ndəki Qədir.

İsa müəllim yenə gözələdi ki, bəlkə mən nəse əlavə edəm. Ancaq gördü ki, mən yenə bu bir-cü cümlədən o tərəfə keçmədim. Daha doğrusu, keçə bilmirdim. Hiss etdim ki, İsa İsmayilzadə çox istəyir ki, mən danışım. Ancaq danışa bilməyəcəyimi görüb mənə əyləşmiş təklif edib dedi:

- Mən razıyam sənə fikrinlə.

Sonra da üzünü oturanlara tutdu: - Sizin heç birinizin görmədiyini bu oğlan görüb. Niyə narazılıq edirsiniz. Doğrudan da, Qulu Qədirə çox oxşayıb. Burada ele bir qəbahət yoxdur. Qulu Qədirən yaşca cavandır, ola bilsin ki, hadisələrin gələcək inkişafında həyat ona yeni dərslər verəcək. O, tamam başqa bir adam olacaq. Ancaq indiki vaxtında oxşarlıq, yaxınlıq var. Belə təsirli ədəbiyyatda inkar etmək olmaz.

Elə bu vaxt bir qız qapını açdı: - İsa müəllim, sizi telefona çağırırlar, - dedi. İsa İsmayilzadə gəldi və bir azdan qayıdıb gəldi, stolun bir tərəfinə qoyduqu paltosunu və şapkasını götürdü.

- Mənim işim var, getməli oldum. Raset, sən məşğələni başa çatdır. - Sağollaşdıb gedəndə qapıdan geri döndü:

- Sən həmişə gələrsən.

O, məni nəzərdə tuturdu.

- Yaxşı, İsa müəllim, gələrəm, - dedim.

Bu dəfə elə bil ki, o, təkcə mənimlə xudahafizləşdi.

İsa İsmayilzadə birçə görüşün təəssüratı ilə canlı olaraq yaddaşıma hopdu. Sonrakı məşğələ günləri - üç məşğələ ardıcıl olaraq dərnəyə gəlmədi. Məşğələləri Raset apardı. Və mən də daha həmin dərnəyə getmədim.

Poeziyası hiss və həyəcanla dolu olan İsa İsmayilzadə çox təmkinlə şeir oxuyurdu. O, şeir oxumurdu, danışdı. Yaşadığı hissləri, öz duyğularını danışdı. Danışdıqca dinləyicisini qanadlandırır. Bu məqamlarda o, ruha bənzəyirdi. Dinləyicisini də ruha döndərə bilərdi. Onun şeirini dinləyənin hər kəs nəse bir qərübə hadisənin baş verəcəyini dinləyirmiş kimi axıracan dinləməli olurdu.

İsa İsmayilzadənin 1991-ci ildə buraxılmış "Seçilmiş əsərləri"ni verəqləyirəm. Məmməd Arazın ön sözünü görürəm - "Şair taleyi". Və yenə bir kədər qayıdıb varlığıma dolur. İndi nə Məmməd Araz var, nə də İsa İsmayilzadə. Ancaq onların sözləri var. Heç kimə bənzəməyən sözləri.

**A şairlər, inciməyin siz Allah,
Biz də adımızı yazan qoymuşuq -
Fikir yozan, misra yozan, söz yozan,
Füzulidə söz Allahdı, söz Allah.**

**Sərkərdələr -
Füzullər dayanarmış hündür yerdə.
Biz zamana əsgər olduq səngərlərdə.
Ömür bitdi, boş keçdi süngülər də -
Biz də... adımızı yazan qoymuşuq...**

Şeirin əvvəlində sərlövəyə əvəzinə "üç ulduz" qoyulub. Epiqraf yerində "Füzuli zirvəsi"ndən" yazılıb.

İsa İsmayilzadə "Füzuli Allahdı" demir. Füzulinin sözü Allahdı da demir. Amma Füzulidə söz Allahdı deyir. Bu ikicə kəlmə ilə Füzuli əzəmətini, Füzuli qüdrətini yarada bilir.

İsa İsmayilzadə ideologiya şairi ola bilmədi. Çünki onun ideali "söz Allahdı" prinsipindən doğulmuşdu. Dünyanın hər üzünü görə İsa İsmayilzadənin sözü də hər kəlməsindən sonra bitkin olsa belə, yenə ömrü kimi yarımçıq görünür. Onun sözə qurduğu saray əzəmətlidir, qüdrətlidir, özünəməxsus poetik zirvədir. Bu saray özülünə qədər möhkəm, tağları da nə qədər əzəmətli olsa belə, şair yenə niqarandır.

...Və burda bir meqamı da görürəm. İsa İsmayilzadənin yaratdığı, sözdən yapıdığı o saray elə Vətənin özüdür. Onun niqarançılığı da Vətən sarıdandır.

1980-ci ildə qələmə aldığı "Dağların başında duman görürəm", "Tarixdən səslər" silsiləsindən olan şeirindən son misralara diqqət edək:

**Ürəyim sıxılır, sıxılır, Vətən!..
Gözümün önünə Cavidan gəlir,
Babəki görürəm - qeyrət içində.
Mən səni görürəm... gözəlri yaşlı...
Baxırsan düşməne həyrət içində,
Vahimə içində,
nifrat içində.**

**Bağışla, balaca oğlunam, Vətən...
Əlimdən nə gəlir...
Bağışla, onda
Nə qılınc qurşadım,
nə niza adım,
Nə köhlən üstündə yəhərə yatdım -
Vuruşa bilmədim sənin yolunda...**

İsa İsmayilzadənin ayrı-ayrı silsilələri təmsil edən şeirləri onun daxil dünyasında hələ açılmamış nə qədər səhifələrin olduğundan xəbər verir. Şairin qəlbində həmişə təlatümlər olub. O, həmişə düşünüb ki, ayrı-ayrı silsilələr üçün nəzərdə tutulan şeirlər həmin silsilələrin proloqudur. Və onun gümanı olub ki, bu çoxlu silsilələrin hamısını o, nə vaxtsa tamamlayacaq. Həyatın əlində, gündəlik qaçğıların əlində, girov olan canını tale ona güzəştə getmədi.

Hər baharda tumurcuqlayan, qönçə tutan budaqların yaşıl yarpaqları, çiçəklərilə ruhumuza qonaq gələcək İsa İsmayilzadə. Gələcək və heç vaxt getməyəcək. Yeni gələn nəsillər onu həmişə təzə nəfəs kimi, təmiz hava kimi udacaq. Yeni nəsillərin çiçəyində, yarpağında, baharında, bəhərində İsa İsmayilzadənin də payı var. İndi daha tənha deyiləm. İndi daha qəlbimi tənhalik sıxmır. Birçə cümlə ilə deyilan fikri bütün aydınlığı ilə duyan, hələ yenicə ömürdən qanad istədiyim illərdə özünün ruhu ilə mənə qanad vermək istəyən və qısaca, birçə görüşlə o qanadı əsirgəməyən İsa İsmayilzadənin parlaq, aydın görünən obrazı mənim yanımdadırsa, mənim qəlbimdədirsə, demək, tənha deyiləm, demək, doğmaların yanımdayam. İndi bizdən uzaq Qarayazıdan özü ilə birçə gətirdiyi Qara Yazını süd kimi bizə içirdi.

Dilimiz, mənəvi tariximizin südü kimi.

Əli Rza XƏLƏFLİ

